

Інформаційна довідка щодо нормативно-правового регулювання адаптивного спорту в окремих державах*

Анотація. *В інформаційній довідці стисло викладено результати аналізу регулювання відносин у сфері адаптивного спорту у Франції, Іспанії, Канаді та в США. Акцентовано увагу на визначенні понять «адаптивний спорт», «спорт осіб з інвалідністю».*

Ключові слова: *адаптивний спорт, адаптивний вид спорту, особи з інвалідністю, інклюзивність, спортсмен, спортивна федерація.*

Вступ.

Відповідно до Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони¹ (далі – Угода про асоціацію) (Розділ V «Економічне та галузеве співробітництво»), врегульовано питання співпраці з Європейським Союзом (далі – ЄС) у сфері спорту. Зокрема, у статті 441 Глави 25 «Співробітництво у сфері спорту та фізичної культури» закріплено, що сторони співробітничать у галузі спорту та фізичної культури з метою сприяння розвитку здорового способу життя серед людей різного віку, просування соціальних функцій та освітніх цінностей спорту, а також боротьби із загрозами для спорту, наприклад, із допінгом, договірними матчами, расизмом і насильством. Пріоритетними напрямками співпраці визначено: популяризацію фізичної культури і спорту через освітню систему у взаємодії з державними установами та недержавними організаціями; заняття спортом та фізичну культуру як спосіб сприяння здоровому способу життя та загальному процвітання; підвищення рівня національної компетенції та вдосконалення системи кваліфікацій у галузі спорту; інтеграцію людей із розумовими та фізичними вадами через заняття спортом; боротьбу з допінгом; боротьбу з договірними матчами; забезпечення безпеки під час міжнародних спортивних подій.

Конвенцією ООН про права осіб з інвалідністю² передбачено обов'язок держав-учасниць визнавати право осіб з інвалідністю на участь у проведенні дозвілля та відпочинку, зокрема у спортивних заходах нарівні з іншими. Із цією метою держави-учасниці вживають належних заходів для: популяризації та заохочення участі осіб з інвалідністю у загальнопрофільних спортивних заходах на всіх рівнях; забезпечення прав осіб з інвалідністю щодо організації та участі у спортивних та дозвільних заходах; забезпечення доступу до спортивних, рекреаційних і туристичних об'єктів; забезпечення доступу дітей з інвалідністю, на рівні з іншими дітьми, до участі у спортивних заходах, зокрема в рамках шкільної системи тощо.

¹ Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України від 16 вересня 2014 р. № 1678-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1678-18#Text>

² Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю від 13.12.2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text

Основна частина.

В Україні організаційно-правові засади щодо залучення осіб з інвалідністю та осіб з обмеженнями повсякденного функціонування до занять фізичною культурою і спортом визначені Законом України «Про фізичну культуру і спорт»³. На нашу думку, положення цього Закону потребують удосконалення в контексті формування і реалізації державної політики у сфері окремого напрямку фізичної культури – адаптивного спорту, а також залучення осіб з інвалідністю та осіб з обмеженнями повсякденного функціонування до занять фізичною культурою і спортом, їх фізичної, психологічної реабілітації тощо. У цьому зв'язку пропонуємо проаналізувати положення законопроекту «Про внесення змін до Закону України «Про фізичну культуру і спорт» щодо адаптивного спорту» (реєстр № 9485 від 12.07.2023), яким пропонується, зокрема, статтю 1 Закону України «Про фізичну культуру і спорт»⁴ доповнити новим терміном – «адаптивний спорт – діяльність суб'єктів сфери фізичної культури і спорту, спрямована на залучення осіб з інвалідністю чи осіб з обмеженнями повсякденного функціонування до занять фізичною культурою і спортом з метою сприяння інклюзії та інтеграції до суспільства, фізичній, психологічній реабілітації, сприяння можливості до самостійного способу життя та залученості до місцевої спільноти».

Згідно з даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) приблизно 1,3 млрд людей (16 % населення планети) сьогодні мають значну інвалідність⁵. Наразі в державах спостерігаються тенденції щодо оновлення законодавства в контексті забезпечення права осіб з інвалідністю на доступ до всіх аспектів суспільного життя, у тому числі й до занять спортом.

Цікавим є досвід **Франції** щодо законодавчого регулювання адаптивної фізичної активності. Правовідносини у сфері спорту та фізичної активності регулюються Спортивним кодексом⁶. Відповідно до Кодексу держава заохочує рівний доступ до фізичної та спортивної діяльності, без дискримінації за будь-якими ознаками, всіх осіб, у тому числі з інвалідністю.

Згідно з Кодексом охорони здоров'я⁷ Франції *адаптивна фізична активність* – виконання особами з особливими потребами фізичних вправ, рухів тіла, з урахуванням здібностей і мотивації таких осіб, у повсякденній активності, дозволі. Метою адаптивної фізичної активності є надання людині можливості вести фізично активний спосіб життя на регулярній основі з метою зменшення факторів ризику та функціональних обмежень, пов'язаних із довготривалим станом, хронічним захворюванням або ситуаціями втрати автономії, від яких вона страждає. Адаптивна фізична активність спрямована на пацієнтів, які не

³ Про фізичну культуру і спорт: Закон України від 24.12.1993 р. № 3808-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12#Text>

⁴ Про внесення змін до Закону України «Про фізичну культуру і спорт» щодо адаптивного спорту: Законопроект (реєстр. № 9485 від 12.07.2023 р.). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42287>

⁵ Disability. URL: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/disability-and-health>

⁶ Code du sport. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000006071318/LEGISCTA000006120753/2022-03-04/#LEGISCTA000006120753

⁷ Code de la santé publique. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/article_lc/LEGIARTI000033826292

мають регулярного рівня фізичної активності, що дорівнює або перевищує рекомендації Всесвітньої організації охорони здоров'я, і які не можуть підвищити свій рівень фізичної активності самостійно. Методики, що використовуються, відрізняються від реабілітаційних процедур, які проводять в закладах охорони здоров'я.

Для забезпечення доступу осіб до адаптивної фізичної активності створюються спортивно-оздоровчі центри. Центри утворюють територіальну мережу, яка дає змогу забезпечити місцеве реагування на потреби населення щодо доступу до фізичної та спортивної активності з оздоровчою метою та до адаптивної фізичної активності. Декретом про акредитацію спортивно-оздоровчих центрів⁸ врегульовано організаційно-правові засади діяльності спортивно-оздоровчих центрів.

Поряд із цим у державі функціонують і спортивні федерації. Прикладом є Французька федерація адаптивного спорту (FFSA) – мультиспортивна федерація, яка обслуговує людей з розумовими та / або психологічними вадами. Нині членами FFSA є понад 65 000 осіб, що робить її найбільшою федерацією спортсменів-інвалідів у Франції. Головна місія FFSA полягає в тому, щоб запропонувати будь-якій людині з психічними або психологічними вадами, незалежно від її здібностей, займатися спортом за своїм вибором⁹.

У 2022 році в **Іспанії** було прийнято Закон про спорт¹⁰ (на заміну Закону про фізичну культуру і спорт), метою якого є, зокрема, сприяння інклюзивному спорту, яким займаються люди з обмеженими можливостями.

Інклюзивний спорт визначається як будь-яка спортивна практика, що сприяє інтеграції осіб з обмеженими можливостями в суспільство і передбачає проведення спортивних заходів для таких осіб.

Відповідно до згаданого Закону Генеральна державна адміністрація (урядова інституція) сприяє проведенню необхідної політики для гарантування повної автономії, соціальної інтеграції та рівних можливостей для людей з обмеженими можливостями у сфері спорту.

Особам з обмеженими можливостями під час занять спортом гарантується використання допоміжних засобів і технічних засобів, включаючи слухові апарати, які необхідні для забезпечення рівних можливостей і не впливають надмірно на спортивні результати. Різні спортивні федерації можуть регулювати технічні аспекти цього використання у своїх відповідних положеннях.

Законом також передбачено створення спортивних федерацій для людей з обмеженими можливостями. Держава зобов'язується забезпечити спортивні федерації необхідними ресурсами. Органи державної влади, професійні спортивні федерації і спортивні організації повинні сприяти й заохочувати розвиток спортивної практики для людей з обмеженими можливостями, зокрема, проведення інклюзивних спортивних заходів.

⁸ Décret n°2023-170 du 8 mars 2023 relatif à l'habilitation des maisons sport-santé. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000047278435>

⁹ La Fédération Française du Sport Adapté (FFSA). URL: <https://sportadapte.fr/>

¹⁰ Ley 39/2022, de 30 de diciembre, del Deporte. URL: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2022-24430>

У *Канаді* міністром спорту представлено урядовий документ «Політика щодо спорту для людей з інвалідністю»¹¹, відповідно до якого спорт для осіб з обмеженими можливостями означає спортивну діяльність на всіх рівнях і в усіх формах участі осіб з обмеженими можливостями, тобто у всіх видах спорту, якими займаються люди з фізичними (руховими), сенсорними (порушення зору, слуху) та / або інтелектуальними / психічними вадами. Політика щодо спорту для зазначеної категорії осіб спрямована на їх соціальну інтеграцію через активну участь у спортивних заходах. Бажаним результатом має бути збільшення чисельності: осіб з обмеженими можливостями, які займаються змагальним та оздоровчим спортом; тренерів і волонтерів, які підтримують спорт людей з інвалідністю; відповідних внутрішніх змагальних структур і можливостей для спортсменів з інвалідністю; проєктів розвитку занять спортом.

У *США* адаптивний спорт почав активно розвиватися після прийняття Закону про американців з обмеженими можливостями (ADA)¹² та Закону про освіту осіб з обмеженими можливостями (IDEA)¹³.

Наразі законодавче визначення понять *адаптивні види спорту* та *адаптивна діяльність* надано в Електронному кодексі федеральних правил (e-CFR)¹⁴. Згідно з Кодексом адаптивні види спорту – це види спорту, адаптовані або створені спеціально для людей з обмеженими можливостями. Адаптивна спортивна діяльність включає: навчання адміністраторів програм, тренерів, фізіотерапевтів, інструкторів, інших осіб і надання відповідної технічної допомоги; процес навчання осіб з обмеженими можливостями і їхню участь у змаганнях з адаптивних видів спорту; проведення паралімпійської класифікації спортсменів, їх оцінювання; використання спеціальної спортивної техніки для тренувань тощо.

Адаптивні спортивні програми розроблені, зокрема, і для осіб з інвалідністю – ветеранів та військовослужбовців¹⁵. Так, відповідно до Розділу 10 Кодексу США¹⁶ встановлено порядок надання допомоги на адаптивні спортивні програми для ветеранів та військовослужбовців. Зокрема, міністр оборони має право запровадити військову адаптивну спортивну програму для ветеранів та військовослужбовців, які мають травму, хворобу чи поранення, отримані під час виконання службових обов'язків у збройних силах.

Наприклад, Міністерство оборони щорічно проводить змагання з адаптивних видів спорту за програмою DoD Warrior Games¹⁷. У рамках цієї програми адаптивні види спорту сприяють відновленню фізичного та психічного

¹¹ Policy on Sport for Persons with a Disability. URL: <https://www.canada.ca/en/canadian-heritage/services/sport-policies-acts-regulations/policy-persons-with-disability.html>

¹² Americans with Disabilities Act of 1990, As Amended. URL: <https://www.ada.gov/law-and-regs/ada/>

¹³ The Individuals with Disabilities Education Act (IDEA) is a law. URL: <https://sites.ed.gov/idea/statuteregulations/>

¹⁴ Electronic Code of Federal Regulations (e-CFR) Title 38 – Pensions, Bonuses, and Veterans' Relief CHAPTER I – DEPARTMENT OF VETERANS AFFAIRS [PART 77 – GRANTS FOR ADAPTIVE SPORTS PROGRAMS FOR DISABLED VETERANS AND DISABLED MEMBERS OF THE ARMED FORCES](https://www.law.cornell.edu/cfr/text/38/77.2) § 77.2 Definitions. URL: <https://www.law.cornell.edu/cfr/text/38/77.2>

¹⁵ Adaptive Sports and Recreation for People with Disabilities in the USA. URL: <https://www.trcil.org/adaptive-sports-and-recreation-for-people-with-disabilities-in-the-usa.html>

¹⁶ 10 USC 2564a: Provision of assistance for adaptive sports programs: members of the armed forces; certain veterans. URL: <https://uscode.house.gov/view.xhtml?req=granuleid:USC-prelim-title10-section2564a&num=0&edition=prelim>

¹⁷ 2024 Warrior Games. URL: <https://dodwarriorgames.com/about/>

здоров'я поранених, хворих і травмованих військовослужбовців. Модифіковане обладнання дозволяє змагатися кожному спортсмену, незалежно від травм чи захворювань.

Адаптивні види спорту, представлені в DoD Warrior Games 2024 (Рис. 1.):

Рис. 1. Адаптивні види спорту

Висновки.

Підходи до нормативного закріплення понять «адаптивна фізична активність» (Франція), «інклюзивний спорт» (Іспанія), «спорт для людей з інвалідністю» (Канада), «адаптивна діяльність» (США) у контексті правового регулювання адаптивного спорту різняться.

На нашу думку, адаптивний спорт варто розглядати, з одного боку, як реабілітаційний спорт, переважно спрямований на вирішення оздоровчо-рекреаційних завдань, а з іншого, як спорт осіб з обмеженими можливостями в системі міжнародного спортивного руху.

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

** Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*